

Відповідно, умовами виховання ціннісного ставлення особистості до природи є: забезпечення позитивних емоційних переживань у світі природи, усвідомлення значення природи у задоволенні особистих потреб, наявності внутрішніх спонук збереження природи, визнання самоцінності об'єктів природи, гуманістичної творчої взаємодії з ними.

Література:

1. Таранов П.С. Многоликая философия. - Донецк: Сталкер, 1998. - 463 с.
2. Назарчук М.М. Соціоекологія: Словник-довідник - Львів, 1998. - 171с.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
4. Образование в области окружающей среды: В свете рекомендаций Тбилисской конференции / ЮНЕСКО. - Париж, 1981. - 113 с.
5. Игнатовская Н.Б. Природа как ценность культуры. - М.: Знание, 1987. - 62с.
6. Бутківська ТВ. Проблема цінностей у соціалізації особистості 7/ Цінності освіти і виховання: Науково-метод. зб. /О.М. Павліченко (упор.); за заг. ред. О.В.Сухомлинської; П.Р.Ігнатенко, Р.П. Скульський (ред.); АПН України, Центр Інформ. та док. Ради Європи в Україні. - К.: Б. в., 1997. - С. 27-31.
7. Василенко В.О. Цінність і оцінка. — К.: Наукова думка, 1964. - 160 с
8. Єскіна Г.О. Духовний розвиток особистості, зміст і структура ціннісних орієнтацій молоді // Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні: Зб.наук. праць. - К., 2000. - Вип.2. - С.27- 35.
9. Покровская А.Н. Теория ценности и вариативность культуры. - Минск, 1997. - 208 с.
10. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / Запорожье: Просвита, 2000. - 250 с.
11. Мясичев В.М. Психология отношений. Избр. психол. труды / А.А. Бодалев (ред); Акад. пед. и соц. наук, Московский психолого-соц. ин-т. - М., 1995. - 356 с.
12. Тарасенко М.Ф. Філософські аспекти відношення людина - природа. - К.: Наукова думка, 1975 - 115 с.
13. Краткий психологический словарь / Под ред. А. В. Петровского. - Ростов-н/Д: Феникс, 1998. - 505 с.
14. Концепція екологічної освіти України //Екологія і ресурси: Зб. наук, праць Укр. ін-т дослідж. навколиш. середовища і ресурсів. - К.: Вид-во «Сталь», №4. - 2002. - С.5-25.
15. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: Підручник / Міжнар. Фонд "Відродження". - К.: Заповіт, 1998. - 687 с.
16. Культура, світогляд, гуманізм / Ред. кол.: М.Ф. Тарасенко (відп. ред.) та ін. - Київ: Либідь, 1991. - 136 с.
17. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. - К, «Освіта», 1998 - 255 с.

УДК 371. 378: 351. 74

О.М. ТОГОЧИНСЬКИЙ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ

Анотація. У статті аналізуються результати експериментального дослідження сформованості моральних орієнтацій та цінностей у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України.

Ключові слова: моральні орієнтації, моральні цінності, ієрархія цінностей, базові цінності, класифікація цінностей, типологія цінностей.

Аннотация. В статье анализируются результаты экспериментального исследования сформированности моральных ориентаций и ценностей у будущих офицеров внутренних войск МВД Украины.

Ключевые слова: моральные ориентации, моральные ценности, иерархия ценностей, базовые ценности, классификация ценностей, типология ценностей.

Annotation. In the article the results of experimental research of moral references and moral values of MIA Internal forces future officers were analyzed.

Key words: moral references, moral values, hierarchy of values, basic values, classification of values, typology of values.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Демократичні перетворення, які охопили всі сторони суспільного життя, передбачають розробку нових виховних підходів і в такій специфічній галузі професійної освіти, якою є підготовка кадрів для внутрішніх військ МВС України.

Виховна робота із курсантами вищих військових навчальних закладів системи МВС України потребує, окрім орієнтування на високий професіоналізм випускників, спрямованості на формування у них внутрішньої рефлексивної стійкості до протиправних проявів, адекватної ствердженню в суспільстві гуманістичних цінностей, що обумовлює необхідність формування моральних основ (моральних орієнтацій) особистості офіцера внутрішніх військ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Необхідність переходу до принципово нової системи виховних відносин досить повно обґрунтовується в роботах І. Д. Беха, А. А. Бодалєва, Є. В. Бондаревської, О. І. Вишневського, В. П. Зінченка, О. В. Киричука, О. В. Сухомлинської та ін., які присвячено проблемі гуманізації освіти. Великого значення для становлення гуманістичної концепції освіти набувають ідеї розвиваючого навчання (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, С. Д. Максименко); цілісності навчально-виховного процесу (Ю. К. Бабанський, В. С. Ільїн, Д. В. Іщенко, О. І. Пометун); гуманістичного трактування виховних проблем (Г. О. Балл, І. А. Колесникова, І. Б. Котова, В. О. Сухомлинський, Г. С. Тарасенко), особистісно орієнтованої освіти (І. Д. Бех, А.

М. Бойко, В. І. Слободчиков, В. В. Сериков); розуміння професійного становлення особистості як умови її самореалізації і соціалізації (С. Я. Батишев, І. С. Кон, М. І. Сме-

танський); концепції розвитку і виховання особистості як процесу її саморозвитку і самоорганізації (К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Слід зауважити, що концептуальні ідеї, обґрунтовані в згаданих дослідженнях, ще не в повній мірі реалізуються в системі спеціальної освіти, зокрема військової. Також нерозв'язаною залишається проблема формування моральних цінностей у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України та вивчення ціннісних орієнтацій досліджуваного контингенту студентів.

Саме тому **метою нашої статті** є аналіз результатів експериментального дослідження сформованості моральних орієнтацій та цінностей у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що система цінностей - це та ланка, яка пов'язує суспільство з індивідом, включає його в систему суспільних відносин. Цінності (соціальні, економічні, моральні, релігійні тощо) лежать в основі вибору мети, засобів та умов діяльності, відповідають на запитання: «Задля чого відбувається та чи інша діяльність?», вони є системоутворюючим ядром програми, задуму, діяльності і внутрішнього духовного життя людини. [1, 3, 4].

Базові цінності - прагнення до істини, творчості, краси, орієнтація на добро, співучасть, честь і гідність - конкретизуються та виступають підвалинами вибору цілей і умов загальнозначущості діяльності, вони складають ядро загальнолюдських цінностей. Також цінності класифікуються щодо ролі в життєдіяльності інди-

віда - термінальні (знання, спілкування тощо); інструментальні (традиційність, незалежність, закономірність, ініціативність, авторитетність тощо) [6].

Цілі освіти визначаються цілями суспільства, його цінностями - це культурні цінності науки, мистецтва, моралі, права, перетворення людини природної в людину культурну. До них має бути залучена молодь. Тому процес засвоєння цінностей виходить на вищий рівень - соціалізацію, формування особистості як суб'єкта системи соціальних зв'язків і стає однією із цілей виховання [2].

Ієрархію цінностей в процесі виховання, на думку, багатьох дослідників, складають трансцендентні (душа, віра, надія, любов, покаяння), соціоцентричні (люди на найвища цінність, виховання спрямоване на кожну людину окремо, її діяльність, творчість, гуманізм, солідарність, свобода тощо), антропоцентричні (індивідуальність у структурі людських цінностей). Тут - розвиток сутнісних сил і створення умов для цього, базові цінності (самореалізація, автономність тощо) [4, 5].

Виховний процес у вищих військових навчальних закладах, спрямований на соціалізацію, має спиратися на вищеназвані типи цінностей та розглядати їх цілісно.

Зв'язок між цінностями та поведінкою здійснюється за допомогою ціннісних орієнтацій, які людина обирає на основі норм серед різноманітних способів дії. Ціннісні орієнтації, у свою чергу, - показник міри соціалізації. Тому існує проблема співвідношення ціннісних орієнтацій і характеру діяльності в процесі соціалізації. Ця проблема є методологічною основою дослідження соціального становлення майбутнього офіцера внутрішніх військ МВС України, здатного усвідомити свій соціальний стан, вибрати відповідні цінності тощо. В літературі вона визнається як установка на соціальні цінності або орієнтація на них. Встановлено, що ціннісна орієнтація - це узагальнена система певних ціннісних уявлень, яка функціонує в установках особи як цілісна одиниця і регулює її поведінку [5]. Всі орієнтації є частиною людської життєдіяльності, і домінуюча роль якоїсь однієї залежить від особливостей тієї культури, в якій живе людина. Їх усталеність характеризує зрілість особистості.

Щодо типології цінностей за їх місцем у статусно-ієрархічній структурі ціннісної свідомості курсантів ми виділили такі чотири групи: цінності вищого статусу («ядро» структури цінностей); цінності середнього статусу, що можуть переміщуватися у склад ядра чи на периферію («структурний резерв»); цінності, статус яких нижчий від середнього («периферія»); вони також можуть пересуватися у «резерв» або «на периферію»; цінності низького статусу («другорядні» ціннісної структури), склад її майже нерухомий.

Ядро структури цінностей можна охарактеризувати як групу цінностей, що домінують у суспільній свідомості та інтегрують суспільство або іншу соціальну спільність у єдине ціле. Структурний резерв перебуває між домінуванням і опозицією, відповідає тій галузі, де найінтенсивніше виявляються ціннісні конфлікти між індивідами та соціальними групами, а також внутрішньоособистісні конфлікти. Периферія - це опозиційні цінності, що поділяють членів даної спільності на прихильників істотно відмінних, часом розбіжних цінностей і тому спричиняють найбільш гострі конфлікти. «Другорядні» - це цінності явної меншості, яка відрізняється від решти членів спільності більшою стабілізацією своїх орієнтацій, успадкованих від минулих досягнень культури.

Визначити сукупність базових цінностей, які відображали б специфіку ціннісної свідомості майбутніх офіцерів досить складно. Проведений аналіз теоретичних

джерел та емпіричний досвід дає підстави вважати, що оптимальним переліком є 14 базових цінностей:

життя людини як вища цінність, самоцінність;

воля в сучасному, ліберальному значенні цього терміна як «воля для...» реалізації соціально позитивних потреб і здібностей індивіда;

моральність як якість поведінки людини відповідно до загальнолюдських морально-етичних норм;

спілкування в сім'ї, з друзями та іншими людьми, взаємодопомога;

сім'я, особисте щастя, продовження роду;

робота як самоцінний зміст життя і як засіб для заробітку;

благополуччя - прибутки, комфорт свого життя, здоров'я;

ініціативність - заповзятливість, здатність показати себе, відзначитися;

традиційність - повага до традицій, жити, як усі, залежність від навколишніх обставин;

незалежність - здатність бути індивідуальністю, жити за своїми критеріями;

самопожертва - готовність допомагати іншим, навіть на шкоду собі;

авторитетність - здатність впливати на інших, мати владу над ними, добиватися успіху, перемоги;

законність - встановлений державою порядок для безпеки індивіда, рівноправності його відносин з іншими;

вільність - архаїчна «воля від...» обмежень волевиявлень індивіда, прагнення до вседоступності.

З метою виявлення моральних орієнтацій курсантів ми провели їх анкетне опитування. Анкета містила перелік ціннісних орієнтацій, які найчастіше зустрічаються в педагогічній та спеціальній літературі. Його проведення дало можливість виявити моральні орієнтації, які застосовуються до процесу виховання курсантів вищих військових навчальних закладів МВС України у контексті майбутньої професійної діяльності, а також фактори, які визначають ціннісні орієнтації майбутніх офіцерів.

Щоб з'ясувати наскільки навчання у вищому військовому навчальному закладі забезпечує формування у курсантів ціннісних орієнтацій, ми спробували знайти відповідь, які реальні спонуки діяльності курсантів є найбільш впливовими у їхньому професійному становленні.

У дослідженні курсантам пропонувалось відповісти на запитання: «Учусь заради того, щоб...» і далі оцінити за 5-бальною системою 37 факторів, які потенційно можуть впливати на їхню навчальну діяльність. Дослідженням було охоплено 355 чол. 1-4 курсів. Відповіді були згруповані відповідно до того узагальненого змісту, який вони мають у системі життєвих цінностей індивіда. Це - поточне пізнання (задоволення пізнавальних інтересів, отримання цікавої інформації, насолода від самого процесу пізнання), перспективне пізнання (нагромадження інформації, необхідної для подальшого життя, розвиток пізнавальних можливостей), професіоналізація (отримання професійної кваліфікації, закладання основ майбутньої успішної діяльності за обраним профілем), соціалізація (оволодіння нормами та правилами життя у суспільстві), особистісний розвиток, спілкування (безпосередня взаємодія з товаришами), формальний аспект (отримання високих оцінок, питання матеріального забезпечення та кар'єри в майбутньому), зовнішній вплив (відповідальність перед батьками, вимоги викладачів). Узагальнені результати подані у табл. 1.

Таблиця 1

Цінності, які найсуттєвіше впливають на навчальну діяльність курсантів

Курс	Пізнання		Професіоналізація	Соціалізація	Особистісний розвиток	Спілкування	Формальний	Зовнішній вплив
	поточне	перспективне						
I	3,9	3,9	4,5	3,9	3,5	3,7	3,3	2,9
II	3,3	3,6	4,0	3,6	2,9	3,5	3,4	2,6
III	4,3	3,8	4,2	4,5	3,5	3,7	2,3	2,6
IV	4,4	4,0	4,3	4,7	4,1	3,9	3,8	3,5

Як видно з таблиці, на другому курсі відбувається переоцінка цінностей. Якщо першокурсники вчать переважно тому, що це їх приваблює майже вся «палітра» можливостей системи навчання у вищому військовому навчальному закладі, то другокурсники починають шукати додаткових цінностей. Найчастіше це забезпечується шляхом активного занурення в нове соціальне середовище. Навчання як система, що потенційно покликана забезпечувати найсуттєвіші індивідуальні потреби курсантів на даний період життя, знижує свій вплив на суб'єктивне значення, а провідні детермінанти (найпривабливіші фактори) відступають за межі суто навчальної діяльності. До четвертого курсу ця «ціннісна криза» закінчується, навчання для курсантів знову набуває ціннісного значення. Починається інтенсивне «занурення» у навчальний процес, відкриття навчальних предметів як цікавих (значне підвищення показника поточного пізнання). Але ці знання залишаються самодостатньою цінністю, бо показник перспективного пізнання майже не змінюється. Умовно можна сказати, що курсанти навчаються задля безпосередніх потреб, а фактор професіоналізації розвивається відокремлено, як бажане майбутнє, але не підкреплене у сьогоденній навчальній діяльності: між ними відсутня перехідна ланка - розвиток пізнавальних можливостей для забезпечення самостійної дослідницької діяльності (соціального та професійного середовища) в майбутньому.

Одночасно значно зростає суб'єктивна цінність соціалізації, тобто оволодіння нормами взаємодії з іншими людьми, підготовки до вступу в певне соціальне оточення. Рівень «відкриття» курсантами цього аспекту свого подальшого життя навіть переважає актуальність професіоналізації, хоча саме цей фактор у сучасному ВВНЗ вважається офіційно провідним. На жаль, окремі напрями індивідуальних змін, ті цілі й цінності, що приймаються курсантами як значущі, при існуючих формах роботи не інтегруються в цілісну систему професійного становлення. Водночас помітно знижується значущість формального фактора та слабкішає фактор зовнішнього впливу. Але стверджувати, що це прогресивна тенденція, не можна. За цим може приховуватись розчарування курсантів у реальних перспективах майбутньої професійної діяльності (матеріальний добробут, підвищення професійного рівня, кар'єра).

Отриманий розподіл відповідей дав можливість виявити, що курсанти розуміють загальнолюдські цінності як моральні, загальні регулятори поведінки людей в усіх сферах суспільного життя.

Також нами вивчалися особливості ціннісно-сислової сфери курсантів і рівень сформованості у них моральних орієнтацій для майбутньої професійної діяль-

ності було здійснено поділ сукупності об'єктів дослідження на 6 однорідних груп таким чином, що відмінності між об'єктами однієї групи мінімальні в порівнянні з об'єктами різних груп.

У табл. 2 представлені їх найбільш яскраві показники за рівнями діагностики в даних кластерах. До першої групи (<6,0 %) увійшли курсанти зі стійкою орієнтацією на гуманістичні цінності у контексті майбутньої професійної діяльності в системі МВС (курсанти, які вважають, що моральні орієнтації необхідні у професійній діяльності військовослужбовця В В МВС України як особистісно значущі (самореалізація для інших у процесі виконання службових обов'язків). Для них характерний високий рівень орієнтації на "виховання людини культури" і прийняття (дотримання) кодексу честі військовослужбовця внутрішніх військ (П₇, П₈) при відповідних значеннях на формування гуманності, духовно-моральний розвиток (П₂, П₃).

Таблиця 2

Ціннісно-сміслові особливості сформованості моральних орієнтацій курсантів Окремого факультету ВВ МВС України в контексті майбутньої професійної діяльності на доекспериментальному етапі

Г рупи		Особливості моральних орієнтацій курсантів	Кількісний розподіл, %		Рівні діагностики ціннісних орієнтацій
			за ціннісно-смісловими групами	за рівнями діагностики	
1	I	Моральні орієнтації необхідні у професійній діяльності як особистісні цінності (самореалізація для інших)	6,0	9,0	Рівень прийняття смислу моральних орієнтацій як засобу самодосконалення та їх формування в контексті майбутньої професійної діяльності й
	II	Моральні орієнтації, значущі як цінності самозатвердження у професійній діяльності (само-	3,0		
2	III	Моральні орієнтації сумнівні як професійні і особистісні	27,0	46,0	Рівень критичного аналізу інших смислів моральних орієнтацій та їх формування у процесі навчання
	IV	Моральні орієнтації менш значущі, ніж нормативно зумовлені (статутні тощо)	19,0		
3	V	Моральні орієнтації не значущі для майбутньої професійної діяльності у внутрішніх військах МВС України	28,0	45,0	Рівень неприйняття моральних орієнтацій і цінностей
	VI	Моральні орієнтації не потрібні (шкідливі) для майбутньої професійної діяльності	17,0		

Найменш чисельну групу (3,0 %) склали курсанти, для яких моральні орієнтації значущі як цінності самозатвердження у професійній діяльності (самореалізація для себе). Їх характеризує орієнтація на виховання "людини культури", прийняття (дотримання) кодексу честі військовослужбовця внутрішніх військ (П₇, П₈)

приблизно рівні показники факторів гуманності й духовно-морального розвитку (П₂, П₃), хоча і менше, ніж у першій групі.

27,0 % і 19,0 % курсантів опинились відповідно в групах, які характеризуються критичним переосмисленням моральних орієнтацій у процесі навчання. У цієї категорії курсантів переважають приблизно рівні показники рівнів орієнтації на "виховання людини культури" і прийняття (дотримання) кодексу честі військовослужбовця внутрішніх військ (П₇, П₈), розвиток творчого ставлення до майбутньої діяльності у внутрішніх військах МВС України та орієнтації на духовно-моральний розвиток особистості (П₁) і (П₂).

Найчисленнішу п'яту групу (28,0 %) склали курсанти, які вважають, що моральні орієнтації не значущі для майбутньої професійної діяльності у внутрішніх військах МВС України. Їх відрізняє слабка орієнтація на кодекс честі військовослужбовця внутрішніх військ (П₇), формування культури (П₈), рівною мірою виражені досягнення матеріального благополуччя (П₄) і зміщення інтересів на іншу діяльність (П₅).

До шостої групи (17,0 %) увійшли курсанти, які не мають схильності до формування моральних орієнтацій для майбутньої професійної діяльності (які вважають, що моральні орієнтації не потрібні (шкідливі) для професії військовослужбовця внутрішніх військ МВС України. У них переважає орієнтація на матеріальну зацікавленість (П₄), найнижчий показник серед усіх груп орієнтації на кодекс честі військовослужбовця внутрішніх військ (П₇), яскраво виражена орієнтація на майбутню діяльність у внутрішніх військах МВС України як явищу супутньому в особистісному розвитку (П₅).

Для досягнення результатів діагностичного експерименту і великої наочності уявлення ціннісно-сислової сфери курсантів у цілому по Окремому факультету внутрішніх військ МВС України при Національній академії Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького, об'єднаємо групи за схожістю значущості формування моральних орієнтацій курсантів факультету в період, що передуює основному педагогічному експерименту.

У результаті маємо три групи курсантів (I+II); (III+IV); (V+VI), ціннісно-сислова сфера яких, відповідно з програмою діагностики мотиваційно-сислового прийняття професійної діяльності, може бути охарактеризована таким чином [10, с. 15]:

- рівень неприйняття моральних орієнтацій і цінностей (45,0 %). Курсантів цієї групи відрізняють низькі показники орієнтації на духовно-моральний розвиток, кодекс честі військовослужбовця внутрішніх військ, що дає можливість стверджувати про нерозуміння ними смислу моральних орієнтацій та актуальності їх формування в контексті майбутньої професійної діяльності у внутрішніх військах МВС України. Ціннісні настанови курсантів цієї групи потребують переорієнтації і корекції, хоча й очевидно представлені ними моральні позиції стійкі в силу переважання цінностей самодостатньої особистості;

- рівень критичного аналізу інших смислів моральних орієнтацій та їх формування у процесі навчання (46,0 %). Курсантів цієї групи характеризує дві крайні позиції у розумінні ними смислів моральних орієнтацій і актуальності їх формування в контексті майбутньої професійної діяльності у внутрішніх військах МВС України - високі показники орієнтації на кодекс честі військовослужбовця внутрішніх військ і виховання "людини культури" й низькі показники орієнтації на майбутню професійну діяльність - як явище супутнє в особистісному розвитку і вихованні військовослужбовця внутрішніх військ як вільної особистості. Ціннісні

настанови курсантів цієї групи більш мобільні, оскільки критичність мислення уже свідчить про задатки смислотворчої діяльності;

- рівень прийняття смислу моральних орієнтацій як засобу самовдосконалення і їх формування в контексті майбутньої професійної діяльності й особистісного саморозвитку (9,0 %). Курсанти цієї групи потребують педагогічної підтримки апріорно існуючих цінностей. Цю категорію характеризують високі показники орієнтації на кодекс честі військовослужбовця внутрішніх військ, виховання "людини культури" і приблизно рівні показники рівнів орієнтації на духовно-моральний розвиток й гуманність. За своїми ціннісними настановами курсанти даної групи професію військовослужбовця внутрішніх військ МВС України обрали усвідомлено.

Очевидно, що виховна робота у вищих військових навчальних закладах МВС України зокрема вирішення проблеми формування у курсантів моральних орієнтацій у контексті вимог, які пред'являються до організації всієї діяльності органів внутрішніх справ, виходячи з принципів гласності, гуманізму, законності і захисту прав людини, вимагає перебудови в її змістовному компоненті.

Проведене дослідження дало нам можливість зробити висновок про те, що особистісний підхід до виховної роботи в умовах вищого військового навчального закладу системи МВС України - це складна система психолого-педагогічних взаємодій, яка потребує особистісно-смислового рівня виховного процесу. Його характерною особливістю в сучасних умовах є необхідність формування моральних орієнтацій курсантів для майбутньої професійної діяльності по виконанню громадських і професійних обов'язків. Моральні орієнтації, як зосередження особистості на моральних цінностях, лежать в основі активності кожної людини і є внутрішнім джерелом її саморозвитку.

Таке бачення проблематики виховання дозволяє розглядати питання формування моральних орієнтацій курсантів ВВНЗ системи МВС України з позицій переосмислення традиційних засобів і методів педагогічного впливу через самостійне з'ясування курсантами сутності моральних феноменів, що досягається в процесі переживання свідомістю моральних цінностей. Це стає можливим при створенні педагогічних умов, які б ініціювали процеси осмислення, переосмислення моральних цінностей, і вибудові на їх основі моральної картини професійної діяльності і поведінки.

Література

1. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості / І.Д. Бех // *Цінності освіти і виховання*. - К., 1997. - С. 8-11.
2. Білоусова В. О. Життєві та етичні цінності старшокласників / В.О. Білоусова // *Цінності освіти і виховання*. - К, 1997. - С. 137-140.
3. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // *Цінності освіти і виховання*. - К, 1997. - С. 21-24.
4. Концов А. И. Личность: идеалы и ценности (социально-психологический аспект) / А.И. Концов - Воронеж: Издательско-полиграфический центр ВГПУ, 1997. - 134 с.
5. Костів В. І. Моральні цінності як компонент системи внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи / В. І. Костів // *Цінності освіти і виховання*. - К, 1997. - С. 55-57.
6. Яницький М. С Використання методики М. Рокича для діагностики показників цілісного розвитку особистості в процесі навчання у ВНЗ/М. Яницький, Серіи А.В // *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. - К.: Гнзис, 2009. - С. 46 - 49.